

Warszawa, 19 listopada 2018 roku.

Prof. UKSW dr hab. Janusz Węgrzecki
Instytut Politologii
Wydział Nauk Historycznych i Społecznych
UKSW w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Kamila Sygidusa pt. „ Uwarunkowania i perspektywy kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie”, Olsztyn 2018, s. 479.

Rozprawa doktorska mgra Kamila Sygidusa powstała na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie pod kierunkiem prof. nadzw. dr. hab. Waldemara Żebrowskiego oraz promotora pomocniczego dr Karoliny Tybuchowskiej-Hartlińskiej.

Cel, metoda, struktura rozprawy

Doktorant formułuje cel główny rozprawy oraz cele poboczne. Za cel podstawowy uznaje ocenę perspektyw kształtowania się na Ukrainie społeczeństwa obywatelskiego oraz identyfikację determinantów tego procesu. Takie przyjęcie zasadniczego celu nie budzi żadnych kontrowersji. Ukazane cele poboczne, doktorant wyodrębnia siedem, wydają się w pełni korelować z celem głównym.

Doktorant przyjmuje główną hipotezę, że kształtowanie się społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie jest przynajmniej „skomplikowane”, albo wręcz niemożliwe, ze względu na specyfikę społeczeństwa ukraińskiego. Wydaje się, że hipotezę należałoby nieco przeformułować, aby uniknąć niespójności. „Skomplikowanie” przecież towarzyszy procesowi formowania się społeczeństwa obywatelskiego. Hipoteza potwierdzona jest zarówno wtedy, gdy społeczeństwo obywatelskiego powstanie, jak i wtedy, gdy nie

powstanie. Próba obejścia tej niespójności jest sformułowane przez doktoranta kontrprzypuszczenia o możliwości stopniowego formowania się społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie. Biorąc pod uwagę całość hipotezy, odzwierciedla ona zasadną intuicję doktoranta, która wymagałaby jednak trafniejszego doprecyzowania. Hipotezy szczegółowe, są cztery, przyjęte są w sposób uzasadniony.

Doktorant główne pytanie badawcze wyraził w tytule doktoratu. Poboczne pytania sformułował w ramach poszczególnych rozdziałów. Sformułowanie pytań badawczych nie budzi kontrowersji.

Struktura pracy, kolejność rozdziałów merytorycznie wynika z podjętego problemu badawczego. Doktorant zaczyna od omówienia genezy i ewolucji koncepcji społeczeństwa obywatelskiego. Dalej omawia współczesne recepcje idei społeczeństwa obywatelskiego. Następnie analizuje determinanty społeczeństwa obywatelskiego oraz wybrane wskaźniki i metody pomiaru poziomu obywatelskości. Kończy analizą kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie.

Doktorant przeprowadził kwerendę aktualnego stanu badań dotyczącego społeczeństwa ukraińskiego. Przegląd literatury naukowej polskiej, ukraińskiej i zachodniej pozwoliły doktorantowi zasadnie ukazać specyfikę i oryginalność przeprowadzonych badań własnych.

Praca doktorska wymagała zastosowania wielu metod badawczych. Doktorant z pełną świadomością metodologiczną zastosował różnorodne metody właściwe dla analizowanych tematów.

Praca łączy badania teoretyczne – analiza pojęć i definicja społeczeństwa obywatelskiego i obywatelskości, z interpretacją badań bardziej empirycznych – implementacja pojęć. Poszczególne części pracy należy zaliczyć do różnych subdyscyplin, jak historia myśli politycznej, filozofia polityki, historia polityczna, teoria polityki.

Ocena merytoryczna i formalna

Doktorant w rozdziale pierwszym przedstawia genezę oraz rozwój idei społeczeństwa obywatelskiego w ramach historii filozofii polityki. Doktorant zgromadził wyczerpujący materiał, któremu nadał kształt podręcznika akademickiego. Z punktu widzenia celu pracy, rozległość prezentowanego materiału wydaje się niepotrzebnym naddatkiem. Deficytem jest brak syntetyzującej interpretacji prezentowanej idei. Należy jednak podkreślić, że sama idea została prawidłowo i bardzo szeroko omówiona wśród filozofów polityki. Brakuje sformułowania modeli interpretacyjnych, w które wpisywałyby się poszczególne omawiane koncepcje.

W rozdziale drugim doktorant formułuje znaczenie pojęć obywatelskości oraz społeczeństwa obywatelskiego. W przypadku drugiej idei nie poprzestaje na poziomie równoległego omawiania wielu konkretnych koncepcji. Wyodrębnia dwa modele, ujęcia zorientowane wokół instytucji społeczeństwa obywatelskiego albo jego relacji z państwem. Poziom omawiania poszczególnych koncepcji nie budzi zastrzeżeń. Pewnym deficytem jest brak modeli interpretacyjnych, które ukazują istotne cechy omawianych koncepcji, a w konsekwencji brak porównania między nimi, co skutkuje niemożnością sformułowania adekwatnej definicji. Dyskusyjna jest teza doktoranta, że sformułowanie takiej definicji prawie nie jest możliwe. Dalsza część doktoratu – empiryczna – wymaga operacjonalizacji pojęcia społeczeństwa obywatelskiego. Im definicja jest mniej precyzyjna, tym trudniej przeprowadzić badania i właściwie zinterpretować zgromadzony materiał. Deficyt interpretacyjny wyraża się w niejasnej relacji idei obywatelskości i społeczeństwa obywatelskiego. Doktorant nie dość precyzyjnie odróżnia oba pojęcia. W dalszej części pracy traktuje je wręcz synonimicznie. Brakuje jednak *expressis verbis* zrównania definicyjnego obu idei. Z rozważań doktoranta możemy wyczytać, kryjącą się w tych rozważaniach *implicite* definicję społeczeństwa obywatelskiego – ze społeczeństwem obywatelskim mamy do czynienia tam, gdzie występuje obywatelskość. Badając i stwierdzając występowanie obywatelskości, tym samym stwierdzamy występowanie społeczeństwa obywatelskiego. Szkoda, że doktorant nie przeprowadził samodzielnej refleksji nad relacją obu pojęć. Z punktu widzenia teoretycznego samo zbliżenie znaczeniowe obu idei jest najzupełniej dopuszczalne.

W rozdziale trzecim doktorant łączy ze sobą dwa obszary. W pierwszej części rozdziału omawia determinanty obywatelskości. Sporządzenie listy i omówienie

poszczególnych determinant wydaje się najzupełniej prawidłowe. W części drugiej koncentruje się na dwóch wskaźnikach przejawiających obywatelskość, a mianowicie na kapitale społecznym i partycypacji. Omawia także metody pomiaru obu wskaźników. Doktorant nie opracowuje własnej metody pomiaru, lecz przytacza poglądowo, bez technicznych szczegółów, metody opisywane w literaturze przedmiotu. W przytaczanych opisach brakuje technicznej operacjonalizacji używanych pojęć, co ma wpływ na uogólniającą interpretację empirycznych danych. Zastanawiające jest pominięcie innych wskaźników obywatelskości, jak kultura polityczna czy swobody obywatelskie, do których doktorant nawiąże w rozdziale czwartym badając obywatelskość społeczeństwa ukraińskiego.

Rozdział czwarty podzielony jest na dwie części. W pierwszej, doktorant omawia uwarunkowania historyczne kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie. Za to uwarunkowanie uznaje formowanie się narodu, a właściwie tożsamości narodowej na Ukrainie. W drugiej, omawia implementację, aktualny stan i rozwój obywatelskości społeczeństwa ukraińskiego. Obie części, pierwsza poświęcona społeczeństwu obywatelskiemu, druga obywatelskości, są objawem deficytu interpretacyjnego idei i sformułowanych definicji, o czym była już mowa powyżej. Rzucająca się w oczy niespójność pojęciowa pomiędzy tytułem rozdziału, według którego przedmiotem jest społeczeństwo obywatelskie, a podrozdziałem pierwszym, którego przedmiotem jest naród, a właściwie tożsamość narodowa oraz podrozdziałem drugim, którego przedmiotem jest współczesna obywatelskość społeczeństwa Ukrainy, daje się jednak wytłumaczyć. Doktorant, szkoda, że tego wprost nie wyraził, definicję społeczeństwa obywatelskiego utożsamia z obywatelskością. W takim przypadku, i tylko w takim przypadku, owa niespójność okazuje się ostatecznie pozorną niespójnością.

Pierwsza część rozdziału czwartego ukazuje historyczne determinanty kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie. Doktorant rozpoznaje je w historii narodu ukraińskiego. W tym miejscu pojawia się kolejne, obok społeczeństwa obywatelskiego i obywatelskości pojęcie - pojęcie narodu. Doktorant nie definiuje tego pojęcia, nie porównuje z dwoma pozostałymi, kluczowymi ideami. Rozumienie pojęcia narodu czerpie z zastanej, analizowanej literatury przedmiotu.

Szczegółowość opisu historycznego nie budzi zastrzeżeń. Skoro to nie jest jednak praca z historii, lecz z nauk o polityce, podstawowe pytanie brzmi, co z tego materiału, przedstawionego w formie nie bardzo zwięzłego podręcznika akademickiego, wynika dla tematu pracy? Pytanie jest tym bardziej zasadne, że podrozdział nie wieńczy żadna synteza, w której zarysowane by zostały związki pomiędzy historią formowania się narodowości ukraińskiej a powstawaniem społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie.

Drugi paragraf czwartego rozdziału omawia przyjęte przez doktoranta, bez analizy krytycznej, wskaźniki społeczeństwa obywatelskiego i ich pomiar dokonany przez różne instytuty badawcze. Lista przyjętych wskaźników tj. kapitał społeczny, partycypacja, kultura obywatelska, swobody obywatelskie wydaje się adekwatna i wyczerpująca.

Zakończenie stanowi centrum pracy doktorskiej. Szkoda, że dopiero w zakończeniu doktorant podejmuje analizę relacji pomiędzy kluczowymi pojęciami. Z pozycji zakończenia można powiedzieć, że doktorant panuje nad problemem badawczym i konsekwentnie go realizuje. Bez zakończenia nie jest to takie oczywiste. Zakończenie stanowi największy walor recenzowanej pracy doktorskiej. Prezentowane analizy i interpretacje czekają jednak na pogłębienie i poszerzenie.

Formalna strona pracy jest prawidłowa. Przypisy i bibliografia zostały sporządzone właściwie. Na pozytywne podkreślenie zasługuje styl dysertacji.

Konkluzja

Praca doktorska mgra Kamila Sigidusa charakteryzuje się trzema wymiarami. Pierwszy wymiar, polega na szerokim, wręcz podręcznikowym omawianiu zagadnień. Warto tu wymienić ideę społeczeństwa obywatelskiego oraz historię formowania się narodu ukraińskiego. Samo przedstawienie tematyki materiału nie budzi zastrzeżeń. Efektem jest 479 stron doktoratu. Drugi wymiar, obejmuje wspomniane powyżej deficyty związane z problematyzacją pracy oraz konceptualizacją i interpretacją pojęć społeczeństwa obywatelskiego, obywatelskości i narodu, jak i ich wzajemnej relacji. Trzeci wymiar, polega na analizie i interpretacji uwarunkowań oraz formowania się społeczeństwa obywatelskiego na Ukrainie. Trzeci wymiar stanowi oryginalne badania

własne doktoranta oraz decyduje o walorze pracy doktorskiej, który zdecydowanie przeważa zauważone niedociągnięcia. Z powyższych powodów wnoszę z pełnym przekonaniem do Rady Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o dopuszczenie mgra Kamila Sygidusa do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'W. Sygidus', is centered on the page.